

A nimbuszfosztás esetlegességei

Spiró György: *Padmaly*

Magvető Kiadó, Bp., 2025

„Ne az élet legyen irodalmias, hanem az irodalom legyen életes.”

(Térey János: *Teremtés vagy sem*)

Nemcsak a forradalmak kezdődhetnek véletlenül összejátékából – ahogy ezt Spiró György egy helyütt állítja –, hanem maga a műalkotás is. Mikor őt felkérték egy Ganz Ábrahámról szóló operettlibrettó megírására, akkor (a kutatásai során) lépten-nyomon beleütközött a 19. század magyar történelmét formáló nagy személyiségek tetteibe, melyek további elmélyedésre késztették mindaddig, amíg kiformalódott az a realista regényvilág, amelyből aztán pár év alatt megszületett a 2025-ös könyvhétre megjelenő, erősen dokumentált történelembe ágyazott családtörténet a század alig ismert alakjairól, Táncsics Mihályról és családjáról, a *Padmaly*. A Kosuth-, József A.- és sok egyéb díjas Spiró elismeri, hogy a fantáziája „nem tudja a valóság örületét követni” (*Népszava*, 2025. 06. 03.), de a mérhetetlenül nagy dokumentációhoz szüksége volt a képzeletre, hogy helyenként színezzé az amúgy is végtelenül tarka szöveget: a közép-európai nemzetállamok megteremtésének vérgőzös időszakát. S bár Spiróra nézve bíráló Mécsáros Sándor meglátása: „ha felfedezek egy történelmi dokumentumot, és azt megpróbálom a fantáziámmal kiegészítve írni művé tenni, attól az automatikusan nem lesz írói mű” (*Spirományok*, L’Harmattan, 2010), de a szerző már bizonyított: az extrém nagyságok közül megírta Boguszlawszky, Miczkiewich és Gorkij életét (*Az Ikszek, Messiások, Diavolina*), sikerült megtalálnia a szükséges formát, amiről Esterházy a *Bevezetés a szépirodalomba* című írásában állítja, hogy „a műhöz íráskészség kell, formakészség, ez a mű sine qua nonja, ami nélkül ugye nem képzelhető el semmi,

nem igaz az, hogy a nagy életanyagok kócosan is érvényesek”. A *Padmaly* esetében elsődleges volt a nézőpont kitalálása, amivel megformálta karaktereit, a korhű nyelvezet megteremtése, valamint a narráció finomhangolása. E könyvben – és ezt maga a szerző szögezi le a Partizán-interjúban Gulyás Mártonnak – nem Seidl Teréz, Táncsics feleségének nézőpontja érvényesül, hanem az övé. Ez lényeges, a recenzensek közül ugyanis többen női nézőpontot hangsúlyoztak, így Szabolcsi Alexander (*könyvesmagazin.hu*, 2025. 06. 13.), Györe Gabriella a *Revizorban* (2025. 09. 23.) vagy jobb esetben „titkolt főszereplőről”, Bak Róbert pedig „rejtett főhősről” beszélt. (*telex.hu*, 2025. 06. 30.) A könyv főszereplői valójában Táncsics Mihály és Seidl Teréz, de aki ezt az egész bonyolult korszakot vizsgálja, értelmezi, az maga a szerző, és az ő döntése volt, hogy alulnézetből tekint mindenre, ami által deheroizálni kívánta a már szinte panoptikumba merevített történelemformáló személyiségeket, így Kossuth, Széchenyi vagy Batthyány Kázmér, Petőfi, Jókai s köztük a köztudatban kevésbé ismert Táncsics Mihályt és feleségét is. Legendahántás? Talán igen, ahogy ezt Milbacher Róbert is tette azonos című művében.

Spiró nemzeti identitásunk egyik legfontosabb időszakát pásztázza, a 19. századi Reformkort, az 1848-as forradalmat s az azt követő szabadságharcot, a bukás utáni Bach-korszakot, a Kiegyezést, a Dualizmust és a lassan kibontakozó munkásmozgalom történéseit. Testközeli ábrázolásának célja: megmutatni abban a rendkívüli helyzetben (átmenet a feudalizmusból

valami másba, még nem is egészen a kapitalizmusba) az új ideológiák közepette a nemzetállam megteremtéséért folyó küzdelmes hazafiúi tenni akarást. Föltehetjük a kérdést: miért éppen Táncsics Mihályék életére fókuszált a szerző? Kézenfekvő a válasz: Táncsics a legkevésbé közismert személyiség, de fontos szerepet játszott: plebejus lázadó, a nemesség, a kispolgárság ellen lépett fel, tulajdonképpen, akik megcsinálták a '48-as forradalmat, és akik március 15-én kiszabadították a tömlöcből. (Ez utóbbi mindenki számára ismeretes.) A kor nagyjainál radikálisabb eszméket hirdetett, grafomán lévén számos könyvben, kiáltványban szólt a nemzethez (sajnos írásainak zöme elveszett); a haza függetlenségét, a feudális viszonyok lebontását akarta: jobbágyfelszabadítást, a szőlődézsma, a robot megszüntetését, a nemesi rangok, címek eltörlését, egyenlőséget, a cenzúra beszüntetését, a főpapság hatalmának megnyirbálását és az iskolarendszer reformját. Ő húszpontos kiáltványt állított össze, valójában radikális forradalmár volt, izzó lelkekű hazafi, egyszerre baloldali: az egyenlőség, szabadság bajnoka és jobboldali nacionalista is. A 19. században a nacionalizmus és a szocializmus forradalmi ideológia volt, az addig uralkodó egyházi nyomást akarta megtörni. Mindebben felesége több mint negyven éven át támasza, a súlyos családi tragédiák (öt gyermeküket vesztették el, csak Eszter érte meg a felnőttkort) és a megélhetési nehézségek közepette is hűséges társa volt. Hedonista korunk női szemlélete szerint Teréz „lúzernek” tekinthető, mint ahogy a diákok annak kiáltották ki Nyilas Misit is. Korábban azonban még sokkal nagyobb önfelegeléssel és tűrőképességgel bírtak a feleségek, családanyák, de még a gyermekek is.

Spirónak az inspirációt – valószínűleg – Táncsics fennmaradt *Életpályám* című önéletrajza (Magvető, Tények és tanúk, 1978) is adhatta, mert az interjúkban utalt arra, hogy megrendítette a sok szenvedésen

átment házaspár egymáshoz való ragaszkodása és rendíthetetlen honszeretete.

A könyv szerkezete is erről tanúskodik: a regényvilágban a hömpölygő történelmi eseményeket időnként kis csillaggal különíti el a szerző, a bevezető egység pedig rendkívül ötletes: Teréz hányattatott életével csalogatja be a cselekménybe az olvasót, nyomorúságos gyerekkorától az 1838-as férjhez menetelig a kis „nyüzüge” emberhez. A 24 éves lány számára jó partinak számított a nála tizenöt évvel idősebb férfi, aki addig a jobbágyorsból diplomássá vált tanító, könyvszedő és író lett. Kissé kalandos az egybekelésük, de az önéletrajsból megtudjuk, hogy milyen megbecsülésben részesül a házasságba „csak” a jellemét hozó lány. „Ha van érdem abban, hogy nyolc évig tartó hosszú rejtezkedésem alatt el nem vesztetem, akasztófára nem jutottam, az érdem egyedül őt illeti. [...] Életemet annyi veszély közt fenn tudta tartani: ez maga elég volna, hogy rendkívüli tüneménynek mondhasuk” (*Életpályám*, 141). Ezzel már a regény címére is halvány utalás történik, de még nem tudjuk, ki is az illető férj. Az ő neve majd csak a 88. oldalon derül ki, a március 15-ei börtönből való kiszabadításkor: valami Sztankevics vagy Sztanicsics vagy efféle nevek röpködnek a tömegben, amit majd a 92. oldalon változtat meg a regénybeli hős Táncsicsra, mert a kislányuk csak így tudja kiejteni a nevét. S hogy lássuk a kölcsönösséget, Teréz később, már négy gyermekük elvesztése után egy rendőri kihallgatáson a kérdésre, hogy milyen férj az ilyen, aki külföldre menve magára hagyja feleségét hónapokig, Teréz odavágja: „hazafi”! Ugyanis könyvei kiadása ügyében járta be Táncsics Mihály Nyugat-Európát, éhezve, többnyire gyalogosan, elüszkösödött lábbal, a kiadás reményében híres nyomdászokat felkeresve. Spiró tulajdonképpen a házasságkötéstől kapcsolódik rá az *Életpályám* kronológiájára, végig kísérve a forradalomból szabadságharcba forduló eseményeket – itt megjegyzendő, hogy a szerző különösebb oki

magyarázat nélkül szűrja be a történesek menetébe, hogy Teréz állt az Újvásártéren, elnézte a dorbézoló forradalmi tömeget, és azt gondolta: „háború lesz, be kell vásárolni” (125). Az olvasó számára s valószínűleg az átélőknek is kétségbeejtően kaotikusak a történelmi események: az országgyűlés dönt, a képviselőház szekereken költözik/menekül előbb Debrecenbe, majd vissza Pestre, utána Szegedre, végül Aradra. Kossuth toboroz, mert kellenek a honvédek, kevés a fegyver, a lőszer, kevés az ember, a nemzetiségek délvidéken villonganak, az osztrákok haddal támadnak, a muszkák is sereget küldenek ránk, a magyar had élén cserélődnek a hadvezérek, egészen Görgeyvel bezárólag. Elképesztő a történelmi sodrás, közben a Táncsics család nyomora, ezt tetözi be a bukás, a világoosi fegyverletétel. A 273. oldalnál tartunk, ez kb. a könyv fele. Inentől kezdődik a megtorlás miatti bujdosás idöszaka, már akit nem végeztek ki, azok számára. A regényidö terjedelmes, közel száz évet ölel át.

A cím telitalálat, témérek szimbolikával bír, Bazsányi Sándor az *ÉS*-ben (2025. 06. 13.) felsorol néhányat: „padmalynak nevezhetjük az elhalt Táncsics gyerekek koporsóit, a börtöncellákat, a fojtogató körülményeket, a romlásnak kitett testet...”); Spirónak Magyarország a padmalya. A *Népszavában* a szerző utal rá, hogy még a Tánscics-kutatók sem ismerték a padmaly szót (szláv eredetű), és csak 1905-ben volt olvasható egy újságban, hogy a kút kávája alatti melléküregben rejtözött Tánscics. Ez volt a már-már horrorisztikus tette Teréznek, aki kivájta a mélyedést, aládúcolta a kuckót, hogy ne omoljon be, és „berendezte”, hogy férje ott tudjon írni, söt pihenni is, abban a szük kelepében. A pincétöl egy deszkaajtóval rekesztette le. Valóban életmentö hely lett.

Spiró nem rejti véka alá, hogy a magyarságra nézve immanensen kódolt a széthúzás. R. Várkonyi Ágnes történész írta, hogy a 19. században „a nemesi társadalom rendkívül megosztott volt. Valóságos

szakadék választotta el öket egymástól, s ez kihatott életmódjukra, kultúrájukra, politikai szereplésükre” (Széjegyzetek Európára. *Liget Műhely*, 1993, 101.). És akkor az iskolázatlan alsöbb rétegeket még nem is említettük. Utöbbiak a háborús idökben is tivornyáztak, s Ferenc Jözsef királlyá koronázásakor, 1867-ben pedig tudathasadásosan éljenezték a királyt, hangoztatva, hogy „még egyszer nem leszünk balgák. Ha még egyszer üzen Kossuth, meg se halljuk”. Közben Debrecen büzlött, mert a város vezetöi nem tudtak megegyezni a csatornázásban (185), a szegediek pedig a háború napjaiban az utcán mulatoznak, korzóznak, mert „jobban félnek az unalomtól, mint a kolerától” (244). Kolosy Gergö pedig megszökött a Nemzeti Színház kasszájával. Praznovszky Mihály az *Írók és kultusok* című könyvében (Veszprém, 2017) idézi a 19. századi polgárságról Rómer Flórist, aki „felhívja a figyelmet az egyre növekvö felszínességre, értékvesztésre, az álpolgárosodás jelenlévö veszélyére” (19). Várkonyi Ágnes magyarázatában az álpolgárosodás: „ön- és közámítás, tanulatlanság, kirakatműveltség, szobadísz zongora, pompakönyvtár; a tanárt rosszabbul fizetik, mint a betüt sem ismerö minde- nest”. Jellemzöje még „a túlbuzgó nemzetieskedés, az úrhatnámság, a sunyítások, a közpénzherdálások; a díszként használt, jelmezekben tobzödö álnépiesség” (20). A kormány tagjai közt is nagy a széthúzás: egyesek békepártiak voltak, mások szabadságharcot akartak vívni. De hogyan? Kikkel?

Tánscics néhány eszméje a korban részben illúzió, Petöfi Apostolához hasonló sorsot vállalt, hogy a nép felvilágosítója lehessen. Eleinte még vették a kiadványait, képviselőnek is beszavazták, késöbb (hogy Kossuth betiltatta a lapját, a *Munkások Újságát*), már elveszítette olvasókörét. Családja nyomorgott, olykor Kállayné, Bathyány Kázmér, Petöfi, Jókai segítette öket, gyűjtést rendeztek számukra, illetve a megalakult Író- és Munkásegyesület, majd a Tánscics Bizottság nyújtott támogatást.

Teréz varrást vállalt (Kossuth és Széchenyi is varrat vele ingeket), varrólányokat tanít be, mesekönyveket színezt, és minden terhet cipelt.

A regény deheroizáló karakterábrázolása meghatározza a történelmi személyiségek megjelenítését. Így mindenekelőtt Kossuthét, aki „demokrata egyensúlyozó-mutatványos”, a 26. oldalon tűnik fel először, Táncsics a *Hunnia függetlensége* c. írását mutatja meg neki, de Kossuth rögvest továbbítja Batthyáynak, hogy adassa ki valahol külföldön. A hatóságok előtt viszont tagadja, hogy ismerné a művet. Táncsicsra ugyanis már a *Magyar-német szótár* és a *Népkönyv* óta figyel a Bécsi Udvar, az osztrákok feketelistáján az elsők között szerepelt. Kossuth többször bizonyul gyávának, szájhősnak, Béccsel nem akar ujjat húzni. Széchenyi élesen bírálja, női rokokoi „szélkakasnak” nevezik. Eleinte lenézi a népet, mert a nemességgel akarja sikerre vinni a haza ügyét, de látván a tunyaságot, így szónokol: „a nemzettel együtt lehet a hazát megvédeni”. Ez a kijelentése még Táncsicsot is megrendíti, bár többször csalódott az ígéretes politikusban. Az aradi bukás után Kossuth négylovas hintón külföldre menekült, a pénztárt is magával vitte, teljes káoszt hagyva maga után. Szemere is követte, vele volt a magyar korona, amit majd 1867-ben küldenek vissza a király koronázására. Tíz év múlva egy függetlenséget akaró ceglédi küldöttség meglátogatta Kossuthot Turinban, haza akarják hívni, de ő erre így reagál: „kár ezt a kártyát, melyet Kossuth Lajosnak hívnak, elvesztegetni hagyni” (488). A szerző nagy rétornak, de egyértelműen jellemgyengének festi Kossuth alakját.

Széchenyiről Spiró Táncsics narrációjában közöl véleményt, aki „konzervatív megakasztónak” tartja, s mert a *Sajtószabadságról* írott kiadványa Széchenyinek nem tetszett, Táncsics kissé maliciózan kezeli a gróf nemesi gesztusait, a közismert anyagi áldozathozatalát. Egyébként az ő alakja kissé elnagyolt, a regényben nem hús-vér személyiség.

Petőfi szinte árnyként suhan végig a cselekményben, '48. március 15-én az Ellenzéki Párt alakuló ülésén szavalja el *A nép nevében*, ott van mellette Szendrey Júlia is, Teréz ott ismeri meg. Majd Petőfi a színházban egy székéről szónokol. Szó nincs a Pilvaxról, a Nemzeti Múzeumról, illetve annyi, hogy a Múzeum-kertből kihajtják az ott legelésző teheneket, majd az esőben egybegyűlik a tömeg, Jókay (akkor még y-nal, utána 'i'-vel) figyelmezteti őket, hogy csukják be az esernyőjüket, mert kiszúrják egymás szemét. Március 15. jelentősége sem bír akkora horderővel, ahogy manapság emlékezünk meg róla. Kossuth ráadásul hangoztatja, hogy nem is 15., hanem 13, 14. fontosabb, amikor ő a pozsonyi országgyűlésben programot hirdetett, a 12 pont is inkább az ő nevéhez fűződik. Lehetséges-e az olvasó részéről a történelmi helyretétel ezekben az eseményekben, ha Spiró megannyi dokumentumot átnyálazott? Spiró nyitva hagyja Petőfi segesvári halálának vagy eltűnésének kérdését is, csak azt említi, hogy ott Bem megsebesült. Petőfit pedig nem szabadott volna harcba engedni, elég lett volna, hogy írt.

Jókai a regényben kapott egy jótékonykodó mázt: többször segíti anyagilag a Táncsics családot. Ő végig békepartí, a bukás után Komáromban rejtőzik, Laborfalvy Róza menlevelet szerez neki. Egy alkalommal őt is bebörtönözik a *Honban* megjelent *Alapértékeink* c. írása miatt, ugyanott raboskodik, ahol az akkor már vak Táncsics, csak utóbbi szalmán fekszik, neki pedig az emeleten luxuslakosztályt rendez be Róza, és látogatókat fogadhat. Jókai három hónap múlva szabadul, Táncsicsot akkor tizenöt évre ítélték, de hét év után amnesztiát kap. Az olvasóban óhatatlanul fölmerül a kérdés, hogy a kortársak szerint „sültparasztnak” tartott Táncsics az Udvar szemében sokkal veszélyesebb elem volt, mint a mai napig is világhírnévnek örvendő személyiségek?

A kor fontos szereplője még a siklósi birtokos Batthyány Kázmér, kormánybiztos, külügyminiszter, róla kiváló jellemzés

olvasható a 250. oldalon. Ő is segíti Tánccsicsot s a bukás után megroskadt Vörösmartyt is. Párizsba emigrált, ott halt meg, hamvait 1987-ben hozták haza, és a siklósi vár kápolnájának falába helyezték el, ott emléktábla jelzi.

Görgey megosztó személyiség, földadta Pozsonyt, majd Aradon letette a fegyvert. A kormány lemondása és szétszedése után őrá testálódott a polgári és a katonai hatalom. Spiró nem említi meg, amit Tánccsics részletezően leír az önéletrajzában, hogy Aradon hagyva családját, ő is elszekerezik Görgeyekkel a világosi fegyverletétel ügyében. Az út mellett mindennütt gúlákban álltak a fegyverek, a muszkák csapatai is ott táboroztak. A regényben még számos szereplőről (Szemere, Perczel, Bajza, Horárik János, Szini Károly...) olvashatunk, akik szintén jelentőséggel bírtak a kor történelmében.

Többen is fölítették a kérdést Spirónak, hogy miért nem hangsúlyozta, hogy Tánccsicsot kamaszként a robotban egy hajdú agyba-főbe verte, mely után soha többé nem ment robotba, takácsinak állt. A szerző szerint ez nem lehetett motivációs tényező a forradalmárnak a robot eltörlése témájában. Ez meglepő, mert önéletírásában Tánccsics legalább háromszor utal az esetre, mély nyomot hagyott benne. Valamint az is kár, hogy Spiró kihagyta a másik inspiráló tényezőt, ami Tánccsicsot népnevelővé és az oktatás megreformálójává tette, sőt a magyar nyelv mániákus kutatójává, ugyanis szülőfalujában, Ács-teszéren sok német ajkú élt (szerte a hazában legalább ötféle nemzetiség), emiatt a plébános németül tartotta az órákat (13–14). Tánccsics leghőbb vágya volt, hogy a hazában mindenki magyarul beszéljen. Ez persze túlzó program, de még az idős korában megjelentetett *Arany Trombita* című lapot is e cél működtette, amíg lehetett. Néptanítói pályájára pedig bérma-keresztapja, az ottani iskolamester indította el. Véleményem szerint egy ember életében a lelki tényezők is erősen meghatározók.

A regényben sok szó esik a nemzetiségi problémákról, kiemelten a zsidó kérdésről. Szegeden ugyan megtörtént az egyenjogúsításuk, Tánccsics jó viszonyt ápolt velük, ám veje, Csorba Géza (jogász, újságíró) több bíráló cikket írt, így az *Izraeliták népességi viszonyai* (457), *A demokráciában kifejti*, hogy „a pénzarisztokrácia felülemelkedett a vallásfelekezeten is, fő erejét a zsidóság képezi. Alattomos politikája oda céloz, hogy a világaluralmat, minek kulcsa már a kezükben van, lassanként, századok múlva, birtokukba kerítsék. A pénzt célzatosan kiszivattyúzzák az államokból, és utódaikra örökítik...”. Csorba Gézát emiatt bíróság elé állították, melynek tagjai közt volt az a Herzl Tivadar is, aki évek múlva a cionizmus élharcosaként a zsidó államot megalapítja Palesztinában. A 19. század forrongó történelme számos jövőbeli esemény letéteményese. Csorba Gézát végül felmentették, de kilépett a Magyarországi Általános Munkáspártból, és állását is felmondta. Spiró a Partizán-beszélgetésben (*A reformkorban is olyan volt a politika, mint ma?*) ugyan azt állította, hogy a könyvben nincs párhuzam a mával, de már eddig is vitathatatlan analógiákkal találkozhattunk. Akad még más áthallás is: például Tánccsics a külföldi útján Londonban, Berlinben sok magyar munkással, iparossal, diákkal találkozott (1846-ban), akik aztán tehetségükkel már nem gazdagították nemzetünket. Tánccsics a Védegylet kifulladásában is látta az ipar fejletlenségét; Széchenyi eleve ellensége volt az Egyletnek, talán irigységből, mert Kossuth ötlete volt. Vagy Kossuth Közlönyében nem volt olvasható, hogy Dembinszky feladta Szegedet (255), miként napjaink médiája is számos történetet elhallgat, megmásít. Vagy: a Nemzeti Múzeum körül még nincs mindenütt kerítés, „a város szegény, csak a képviselők gazdagok” (83). A továbbiakban: „a népfeltség elve alapján, vélte a forradalmár, mindig rossz hajlamú diktátorok kaparják ki a gesztenyét” (106). Valamint: „nagy baj az egység hiánya. Magyar betegség. Sok a vészmadár, a magyar

szerep riogatni” (269). Jókai szerint pedig keresztényi magatartás kell, az a varázsszó, arra adnak segílyt. Táncsics a *Hit, papok, pápák* című bírálatában megítéli a főpapságot, s még Trefort Ágoston oktatásügyi miniszterhez is elmegy, mert meg akarja győzni az iskolák államosításának fontosságáról. Ez akár napjainkban is forradalmi gondolatnak számíthat. Táncsicsot éles szemű meglátásaiért folyamatosan támadták, több oldalról. A kormányzati képviselők „sültparasztnak” tartották, mire a felesége így reagált: „csak az a baj, hogy neki van igaza” (121). Táncsics rendíthetetlenül munkálkodott, még háromszori bebörtönzése alatt, vakon is körmölte felvilágosító üzeneteit. (*Adós fizess!, A nép szava Isten szava, Javaslat egy alkotmányra*).

A szövevényes átmeneti kor őt is rákényszerítette ideológiai fordulatokra. Ezek a regényben kissé szétszórtan, de nyomon követhetőek: először a királyi jogok helyett a népfeltség elvét hirdeti, majd a bécsi forradalom hírére a *Munkások Újságában* magyar kormányzót akar és vallja, hogy „Respublika kell!” „Kossuth nem mer Köztársaságot akarni, hát ki kell verni belőle!” (128). A választások utáni csalódáskor állítja, hogy a néphatalom a felvilágosulatlan néppel lehetetlen, hát legyen mindaddig királyság, amíg a népet ő és társai fel nem világosítják! De jobb időlegesen a diktatúra: Kossuth alkalmas diktátornak. Bizonyos kérdésekben végletekig túlzó és makacs: „a császári cím eltöröltessék, magyar birodalom címen működjön a kettős ország”; hivatalos nyelv legyen a magyar; a papi nőtlenséget töröljék el, a szerzetesrendeket szüntessék meg, a római pápának ne legyen befolyása vallási életünkre! Egyébként pedig a királyság csak eszköz, ő köztársaságpárti. A szabadságharc vége felé őt is beválasztották a Honvédelmi Bizottmányba, de mikor Aradon a kormány lemond, Kossuth elhagyja az országot, ő a káosz kellős közepén megőrzi józanságát, néptanítói célokat dédelget. A bujdosásban új eszméi

támadnak: minden nemzetiség használhatja a nyelvét az oktatásban és a közigazgatásban. Ugyan a ’48-as áprilisi alkotmány talaján áll, de köztársaságot nem követel, keserű humorral beletörődik az alkotmányos királyságba, mindegy, hogy hívják a királyt: Ferenc Józsefnek vagy Kossuth Lajosnak. Végül Kossuthtól már nem várt semmit, a koronás királytól mindent. Ceglédre költözésük idején fogalmazta meg új 20 pontját (468).

A függetlenséget akaró ceglédiek szemében így nemkívánatos személlyé vált. A családjával a komáromi rokonsághoz költöznek, majd újra a fővárosba. A padmalynak köszönhetően megmenekült a kivégzés elől. Miután amnesztiát kapott, belebonyolódott az induló munkásmozgalmi villongásokba. Nyughatatlan természetével (idős kora ellenére egy veszélyes szemműtét után visszakapott látásával) egyetemistákat oktat, valójában lázít. A hét évi börtönből – újabb amnesztiával – szabadul, s mivel kárpótlást is nyer, hitelt is felvesz és házat épített. Vágyálma, hogy Népművészeti Otthonként is funkcionáljon az épület. De a hitelt nincs miből törleszteni, már megszűnt képviselői állása, csak a Táncsics Bizottság támogatásából tengődnek, végül az adósság miatt elvesztik mindenüket. Hírneve süllyedni kezd, kiadványait már senki sem vásárolja, szármalmas körülmények között, gutaütötten halt meg 1884-ben, 85 évesen. Lánya, Eszter a férjével közös 1873–1876-os *Naplójában* (részleteket közölt belőle a Széphalom Könyvműhely 1994-ben) egy vádiratnak beillő bejegyzést tett apjáról. A veszteségekért őt teszi felelőssé. „Ő, aki Kossuth-tal, Petőfivel, Batthyányval egy rendben állt, most legutolsó ember az országban! Mindennek ő az oka, s így sajnálni nem lehet...” (342). Eszter talán kissé elragadtatta magát, nem gondolt bele apja embert próbáló életébe. Spiró is egy önfejű, nyakas, a céljait önzően kergető különc forradalmár karakterét állítja elénk, de ha elolvassuk mellé az *Életpályámat* is, akkor teljeseedik ki a személyisége. A látszólag

érzelemmentes ember gyermekei halálát férfias sírással, mély gyásszal éli meg. Családjáról pedig (lehetőségeihez mérten) igyekezett gondoskodni, más kérdés, hogy akikben megbízott, hogy felesége segítségére lesznek, sok esetben nem váltották valóra.

Felesége (Táncsics Seidel Teréznek nevezte) alakját Spiró Táncsics önéletírásán kívül a helytörténészek kutatásai alapján tudta életre kelteni. Talán ő a leghitelesebb személy a könyvben, sokoldalúan ábrázolt, s minden élethelyzetben autentikus. Különös, de párhuzamba állítható az egy évszázaddal későbbi Laczkó Józsefné Sós Ernával, Darvasi László *Neanderölgyliekjének* hősnőjével. Ugyanolyan munkabíró, szívós, erős, kitartó, jellemes, okos, talpraesett, jó helyzetfelismerő, megértő, bölcs asszonynak látjuk. Ötletgazdag, a zsandárokkal szemben bátor, majdnem vakmerő. A férjét védelmezi a gyerekek előtt: „apa jó ember, ezt irigylik tőle, mert ők gonoszak” (336). Spiró néha az ő töprengéseiben mutatja meg józan gondolkodását. Teréz elment Deák Ferenchez tanácsot kérni, vagy Jókaihoz segítségért folyamodott. Felháborítja a társadalmi igazságtalanság: „mitől van az, hogy a hatalom soha nem elmékedik, hanem magától értetődően gyakorolja az elnyomást?” (380). Magatúrtóztető, csak egyszer fakad ki férje ellen, amikor a tíz év körüli Esztert is belehajszolná a könyvkiadás munkálataiba. Teréz elsősorban a láthatatlan, privát családi térbe szorul, ugyanakkor ott-honosan mozog a képviselők társaságában is, mint egy nagy családban, ahol szeretik és gyűlölik egymást az emberek. Az országgyűlésben is megfordulva felsóhajt: „ennyi hiú kakaskukorékolást!” (113). Ez a mondata felér egy mikszáthi országgyűlési karcolattal. Teréz érdeme még, hogy férje halála után unokáját a német nyelvre szoktatta, mert tudta, hogy csak akkor veszik fel a győri Tanítónő Képezdebe, ha perfekt beszéli a nyelvet. Ezzel pályára állította Idát (az ő Mariskájukat), és a titokban megírt végrendeletével bebiztosít

totta, hogy a lány majd (ugyan pereskedés nyomán) megörökölte az ő kis hagyatékát. Teréz 94 évet élt, 1907-ben a főváros díszsír helybe temettette.

Spiró könyvében több nagyszerű nő-alaknak is emléket állít, kiemelendő Meszlényiné Kossuth Zsuzsanna, az első hazai főápoló, aki munkatársaival számos kórházat hozott létre a harcok idején.

A szerző alkotói attribútuma a történelmi hitelességhez való ragaszkodás, ennek érdekében napra pontos dokumentumokkal kápráztatja el az olvasót, azonban vannak a cselekményszövegben olyan szakaszok, főképp a munkásmozgalmi események leírásakor, amelyek túlterheltek (420–424), és ez árt az esztétikai élvezetnek. Mindamellet a könyv megőrzi regényességét, köszönhető ez az adekvát stílusnak, az atmoszféra-teremtésnek, a nyelvi színességnek, melyben keveredik a többféle nemzetiségi, tájnyelvi idióma. Realista életképekben idézi meg a forradalmi eseményeket; drámaírói gyakorlatának köszönhetően kiválóak a párbeszédek, a szaggatott, rövid, pattogó mondatok, a felkiáltások, kérdések, melyek jól érzékeltetik a feszült helyzetet (80–88). Nézzünk néhány példát az ízes nyelvi hangulatteremtésre: „dürückölték a szőlőt” (7), „mácsikot ettek” (53), „gyorsparaszttal közlekedtek” (78), „ordonáncok hozták-vitték a híreket” (240), „sicherheits-tű” (208), „puvoárja van Görgeynek”.

Az „álladalom gépezetéről” (307) lerántja a leplet: a család ügyintézésétől kezdve a besúgóhálózaton át a kenőpénzekig minden terítékre kerül. Közben az ország lassú fejlődésnek indul, épülnek vasútvonalak, a nyomor ellenére a fővárosban paloták, ellenben az orvoslás elmaradott, az utak esőben járhatatlanok. De képet kapunk az ostromlott Budáról, Szegedről, a rommá lőtt Aradról. A városok asszociációs terepként sugározzák a korjellemzőket. A regény stílusváltásai jót tesznek a szövegnek, különösképpen Deák Ferenc temetése után (1876) gyorsul a tempó, a szerző sűrít, felsorol, összefoglal. Spiró ezt a bonyolult

történelmi-társadalmi állapotrajzot helyenként humorral próbálta oldani. Például Teréz nem tartja férjét izgágának: „egész nap ül a seggén és körmöl”. Vagy a hatodik gyermek születése előtt Táncsics közölte a feleségével, hogy március 15-én fog szülni és punktum! Mire Teréz: „igyekezni fogok”; a szűkös padmalyba vonuláskor mondja a főhős: „termetes ember ne legyen forradalmár”, szerencsére ő „nyivásztá” (285). Végül: Táncsics lebénelása után „a látogatóknak jobban tetszett, mert nem beszélt vissza” (562).

A humor azonban nem képes feledtetni a regény végkicsengését: számos múltbeli társadalmi problémát napjainkig sem sikerült rendezni. Spiró éles szemű megfigyelőként ábrázolja a 19. sz. szövevényes viszonyait, de a magyar nemzet sorsfordító szereplőinek alulnézetből való megformálása – komplexitásuk folytán – még neki

is kihívást jelentett. Táncsics elsősorban eszmei síkon radikális forradalmár, gyakorlatiasnak inkább a munkásmozgalmi tevékenysége során mutatkozik, egyébként szíve szerint néptanító. A nimbuszfosztás mint írói szándék helyénvaló, ha nem válik kárára a személyiségábrázolásnak. Nyilván nem könnyű történelmi távlatból a berögzült eszményképeket deheroizálni, már az is elég, ha a mindennapokban látjuk őket.

Táncsics egyszerre volt kirekesztett és kiválasztott, mint Uriel a *Fogságban* vagy Ram a *Messiásokban*. Egyike lett Spiró nagy formátumú, különc hőseinek, aki feleségével együtt képes volt áttörni a szerző alkotói módszerénél a filológia és az irodalmi szöveg kapcsolatában érzékelhető problematikát. Spiró a Táncsics család élet-történetével végül is egy izgalmas miliójú regényvilággal ajándékozta meg olvasóit.

Mosonyi Kata

MOSONYI KATA (1949) irodalmár, költő. Hét digitális kötete olvasható a MEK-ben: *Szakadt színpalak között* (recenziók, kritikák, 2020), *Búzamező varjakkal* (versek, 2020), *Tükörszilánkok* (versek, 2022), *A behódolásmentes irodalomtörténet* (recenziók, kritikák, 2022), *A vég küszöbén* (versek, 2023), *A Hertzek bűvöletében* (versek, 2023), *Kaleidoszkóp* (versek, 2024), valamint 2025-ben jelent meg NKA-pályázatra a Vár Ucca Műhely Könyvek, Veszprém, 82. köteteként *A valóság nyelvi inkarnációi* címmel eddigi recenzióinak és kritikáinak gyűjteménye.